

LAKI BOGLÁRKA

**A VAJDASÁGI MAGYAR DIÁKNYELV JELLEMZŐI
EGY PACSÉRI KÉRDŐÍVES VIZSGÁLAT ALAPJÁN****Bevezetés**

A szleng állománya nagyon gazdag. Számtalan szó, szó szerkezet és állandósult szókapcsolat tartozik bele, de ezeknek jelentős része tiszavirágéletű.

Eric Patridge, a brit és az amerikai szleng legnagyobb szakértője szerint a jó és a rossz szlenget az különbözteti meg egymástól, hogy a jó szlengnek jelentése van, eredeti, a megkopott nyelvi elemeket élénk, magas stílusértékű kifejezésekkel helyettesíti, míg a rossz szleng nem mond semmit, üres kifejezés és hamar kikopik a nyelvből. Logikus lenne azt hinnünk, hogy a jó szleng szókincsállománya az, ami tartósan beépül a nyelvbe (habár gyakori használata következtében ez is agyonkoptatottá, üresen kongó kifejezéssé válhat), ám a közizlés nem mindig azokat a kifejezéseket részesíti előnyben, amelyek arra érdemesek lennének.

Nincs ez másként az általam vizsgált diáknyelv esetében sem. Bizonyos szavak már a diáknyelv szerves részét képezik, de emellett szókincsének egy másik része állandóan megújul, változik. A nyelvnek talán a diáknyelv, az ifjúság nyelve az egyik legdinamikusabban fejlődő ága, ezért is érdemes foglalkozni vele.

Dolgozatom témája a diáknyelv jellemzői, szókincsé és annak változásai. Az anyaggyűjtést a pacséri Moša Pijade Általános Iskolában végeztem a 4. és a 8. osztályosok körében. (Megjegyzem, hogy az osztályok, amelyekben a felmérést végeztem, viszonylag kis létszámúak, a 4.-esek mindössze 14-en, a 8.-osok pedig 16-an vannak.) Az adatgyűjtéshez kérdőívet használtam. A kérdések felölelik az iskolával, különböző személyekkel, ruházati kellékekkel, jellembeli és testi tulajdonságokkal kapcsolatos szavakat.

A kapott adatokat összehasonlítom Matijevics Lajos 1972-ben kiadott diáknyelvi szótárának anyagával. Az adatok feldolgozása során a 8.-osok és a 4.-esek szókészlete közötti különbséget is figyelemmel kísérem, és ahol jelentősebb eltérés mutatkozik, azt kiemelem.

Az adatok feldolgozása

Az iskola megnevezésére leggyakoribb a sulis, isis, ritkábban a börtön, amelyek már a korábbi diáknyelvben is jelen voltak. Új megnevezés a 8.-osok körében az állatkert valamint a tóparti szálló. Ez utóbbi eredtileg a szomszédos faluban levő szellemileg elmaradott emberek otthonául szolgáló épület csúfneve. A tanári megnevezésére a 4. osztályosok nem használnak külön kifejezést, valószínűleg azért, mert még nem alakult ki a tanár-diák ellentét. A 8.-osok viszont ilyen új megjelölésekkel illetik a tanárit, mint a sárkánybarlang és a pokol tornáca. Az étkezőt a felső tagozatosok zabálóhelyiségnek, zabáldának nevezik, amelyeknek hasonló formáit már a Matijevics-féle szótár is tartalmazza. A tornaterem megnevezéseként ritkábban előfordul a kínozóterem és a kiképzőhely, de szintén csak a 8.-osoknál. A mellékhelyiség jelölésére a 4.-esek körében elterjedt egy új szó, mely a diákok kreativitását bizonyítja, a büdöske. A 8.-osok a budi, klotyó kifejezéseket használják. A naplót a 4.-esek naplopónak nevezik, a 8.-osok pedig szemetesnek, de ezenkívül új megnevezések is jelentkeztek, mint a papló, és ilyen ötletes képződmények, mint a mesekönyv, halálkönyv, kivégzőkönyv. A tanszerek kategóriájába tartozó tárgyak megnevezésében alig történt változás. A ceruza továbbra is főként cerka, a golyóstoll örökíró, örcsi formában használatos. Új fejlemény viszont a táskát jelölő tási szó, amely a Matijevics-féle diáknyelvi szótárban tasi alakban szerepel. A tantárgyak neve sem igen változott, megmaradtak a szokásos kifejezések mint pl. a magyi, matek, főci, törí, englis, kornyika stb. Kivétel a magyar nyelv, amely esetében a magyi tovább rövidült, és így keletkezett a magy, illetve előfordul a magyarszki is. A szerb nyelv elnevezéseként a 8.-osoknál újabban a pokolóra és a halálóra szolgál. Ez utóbbi a diáknyelvi szótárban a kémiaóra-ra vonatkozik. Az osztályzatok tekintetében sem tapasztalható nagyobb változás, megmaradtak a búger, horog, kampó, keca, peca, trojka, petica elnevezések. Újdonság a 4.-esek körében elterjedt buktató találó megnevezés, amely az intőt jelöli, és a negró, amely a megrovóval azonos. A tanárok és az igazgató megnevezései a következők: tancsi, igi, diri, és új megjelölésként szolgál a börtönőrök, ezenkívül az eddig nem használt főisten, sárkány, amelyek az igazgatóra vonatkoznak a 8. osztályosoknál.

A különböző nemű, korú személyek nevei esetében már történt változás a Matijevics Lajos által gyűjtött szavakhoz képest. A csaj, nőci mellett jelentkezik még a bébi, bige, bombázó, buksza, cicababa, csajszi, jó bőr, kiscsaj, liba, nőce, nőcike, nőcske, zsená, zsenszka, valamint a pasis, csávó, ür-

ge mellet az alak, faszi, fazon, fickó, hapsi, koma, mókus, pasas, srác. Érdekes megjegyezni, hogy mindebből a 4.-eseknél még csak a csaj, nőci, nőcske és a pasi, koma szavak szerepelnek a kérdőíveken. Az idős férfi megnevezésére főleg a tata, vén tata, ritkábban az öreg, öregapa, deda, tatulek szavakat használják, ezenkívül igen gyakori a trottyos, vén trotty kifejezések előfordulása is, amelyek a régebbi gyűjtésben még nincsenek feltüntetve. Az idős nő elnevezései a következők: öreglány, mama, nyanya, szatyor, vén szatyor, valamint a banya, boszi, boszorka szavak is előfordulnak újabban, de ezeket többnyire a 4. osztályosok használják. Az anya, apa megjelölésére az apcug, apuci, apucika, fater, fatti, öreg, ős, valamint az anci, anyuci, anyuka, muter, mutti, öreg, ős szavak használatosak; a nagyszülők nevei: bákó, mama, mami, mamuci, nagymutter, deda, nagyfater, tati, tatuci, illetve mindkettőre vonatkozik az ősök, öregek. Tehát ebben a kategóriában sem tapasztalható jelentős változás. A rokonság megnevezéseit illetően maga a rokon szó egy alakváltozata kezd mind divatosabbá válni a fiatalok között: a rokonny. A rendőrt fakabátnak, kékangyalnak és zsarunak nevezik. Ezenkívül igen gyakori a zsaca, zsernyák, ritkábban a haszonállat, kékruhás, kopó kifejezések, amelyeket a hatvanas évekbeli gyűjtés még nem tartalmazza.

A testrészek nevei esetében történt némi változás. A fej megnevezésére szolgál még ma is a tök, valamint a szótárban még nem szereplő buksi, kobak, koponya. A száj lepényleső, de elsősorban pofa (megjegyzem, hogy Matijevicsnél a pofa még csak férfi jelentésében van feltüntetve). A fül radar, a haj megnevezései: séró, szalmakazal, valamint megjelent a bozont, búra és a sörény. A kéz szinonimái a kacsó, mancs, pracli, a lábé a csülök, futómű, pata, tappancs, amelyek közül csak a pata szerepel a szótárban.

A ruházati kellékek csoportjába tartozó sapka maradt satyak, satyek, satyesz, fejfedő, tökfödő, a kabát pedig kabi. A nadrág naci, gatyesz, de újabban a gatyó is terjed. A pulóver többnyire pulcsi, de egy-két esetben a 8. osztályban talákoztam a fullover megnevezéssel is, mely az angol nyelv hatását tükrözi. A nyakkendőt fújtotogónak, nyakörvnek, nyakszorítónak nevezik, a ruhát pedig igen gyakran emlegetik ruciként, ezek mind újabb szavak.

A pénz szóra igen sok szinonimát használnak, pl. guba, lóvé, mani; újabban pedig dollár, lé, málva, suska, susnyó, zsozsó. A kerékpár nevei is hasonló sokszínűséget mutatnak: bicaj, bringa, cajgli, újabban pedig canga, dragacs, drótkecske, tricikli, stricikli. A motorkerékpár moci, ritkábban csepper. Az autó főként járgány, de megjelenik a csotrogány, tragacs, verda is a 8.-osoknál. Az autóbuszra a 4.-eseknél a következő kifejezéseket talál-

tam: halálbusz és milka (az autóbusz színe miatt). A rádióra használják a zenélő doboz kifejezést, a tévé hirdetődoboz vagy teve, de ezek nem túl gyakoriak és csak a 8.-osoknál jelentkeznek. A számítógépre a komputer szó rövidülésével keletkezett kompi használatos, a mobiltelefon mobcsi, mobil, mobiltelcsi, telcsi, teló, amelyek természetesen újabb szavak, kivétel a teló, amely a diáknyelvi szótár szerint televíziót jelent. A telefon előfordul fixni formában, valamint a telcsi, telfó használatos.

A gyáva személyt beszarinak, betojinak nevezik, az árulót spiclinek. Aki okos, az agytrösz, újabban észkombájn, zseni. A buta bunkó, dinka, fafej, seggfej, szmotán. Aki kicsi, azt kis köcsögnek, seggdugasznak, stöbszlinek, tőpörtyűnek, törpének, törpikének nevezik, aki nagy, azt pedig égimeszelőnek, zsiráfnak, valamint langalétrának. A kövér szinonimái a diáknyelvben a csupaháj, dagi, dagadt, degesz, disznó, duci, dundi, hájpacni, hordó, melák, tahó, víziló, zsírpacni. A sovány testalkatúakat is hasonló, sokszínű kifejezésekkel illetik: csontkollekció, csontváz, elől deszka hátul lécs, gebe (amely a Matijevics-féle szótár szerint még csak egyest jelent), gereblye (amely fésű és tv-antenna jelentésben szerepel), ezenkívül giliszta, léckerítés, piszkavas. Aki erős, az izompacsirta, popej, aki gyenge, az puding. A rút bányarém, a szép csupabáj, dögös. Akinek nagy az orra azt pinokióknak, vasorrúnak nevezik, a nagyfülűt elefántnak, klepának és klempának. A nagylábút gólyalábnak, ha lányról van szó, akkor pedig nyakiglánynak nevezik. Itt, a jellembeli és testi tulajdonságokat megjelölő szavaknál feltűnően sok új megnevezéssel találkoztam, leginkább a 8.-osoknál.

A fut, siet szinonimái a trappol, és a 8. osztályosok használják a szótárban még nem szereplő aprít és teker szavakat. Ha valaki elkésik, akkor arra azt mondják, kiesett a kályhacső. Aki rosszul felelt, az bezúgott vagy bekapált. A beszél szinonimái a csérog, dumál, dumcsizik, járhatja a száját, lefetyel, pofázik, rizsázik, ugat. Aki lustálkodik az döglik, döglődik. Aki udvarol az csajozik, nőzik.

A köszönéseket illetően elég nagy változás tapasztalható a 60-as évekbeliekhez képest: a szia és a báj mellet igen divatos a csá, csáo, csás, csácsumicsá, csácsumi csótészta, csácsumi fatészta, csó, csókutya, oj, hahoj, szevasz cekasz, szedasz, tyedasz, szasz, szesz, zödö.

Becéző- és csúfnevek a diákok körében

A becéző- és csúfnevekkel részletesen nem foglalkozom, csak egy rövid áttekintést szeretnék nyújtani a kapott adatokról.

A diákok körében használt becéző- és csúfnevek igen nagy tarkaságot mutatnak.

A becenevek vagy a keresztnévből, vagy a vezetéknevből képződnek, általában kicsinyítő és becéző képzővel, pl. Zsuzsanna – Zsuzsi, Zsuzsika, Krisztián – Kriszti stb.

A csúfnevek igen széles skálán mozognak. Egy diák kaphatja pl. egy állat nevét mint csúfnevet: Delfin, Kacsa, Kecse, Zsiráf; vagy növénynevet: Bimbó, Bokor, Bukszus; tárgy nevét: Stukker; híres egyének nevét: Eduárdó, Csicsolina; vagy saját nevéből fakadó asszociáció révén a Virág nevezetű egyén pl. Paré, Zöltség; vagy egyszerűen csak a szabadon szárnyaló képzelet alkot különböző csúfneveket, mint pl. a Lecsuka vagy a Cseke, Csirke, Csülökcsont.

A tanárok csúfnevei viszont teljesen más típusúak. A felmérés alapján két domináns csoport alakult ki. Az egyik típusba tartoznak a külső tulajdonságok alapján születő nevek, mint pl. a Kecse (a kecskeszakáll alapján), Kockafej (a fejforma alapján), Cofi (a hajviselet alapján), vagy pedig Törpe, Kerti Törpe (a testmagasság miatt). A másik domináns típust pedig a tanárok nevéből alkotott csúfnevek alkotják, pl. Csipe-Csipa, Nyúl-Nyuszi. De jelen van a tanított tantárgy alapján kialakult csúfnév is, pl. az angoltanár Bírófater, németesített változata a Bíróvater. Egy-egy tanár kaphat új becézett keresztnévet is, pl. a Bíró László nevezetű egyén: Bíró Rudi, ennek tovább fejlesztett változata pedig a Túró Rudi, a Német Tibor nevezetű egyén a Gazsi becenevet kapta.

Összegzés

A kérdőívek feldolgozása alapján arra a megállapításra jutottam, hogy a diáknyelv használata a 8. osztályosok mindennapi életében aktívabban jelen van, mint a 4. osztályosokéban. Ezenkívül a két korcsoport között különbség észlelhető abban is, hogy a 8.-osok bizonyos fogalomcsoportokat sokkal színesebben árnyalnak, mint a 4.-esek. Ez főleg a férfira, nőre és a testalkati tulajdonságokra vonatkozó szavaknál figyelhető meg. Szókincsük is természetesen gazdagabb, az egy-egy szóra használt szinonimák száma nagyobb. Pl. ilyen szempontból vizsgáltam az iskola jelölésére használt kifejezéseket, s a következő eredményt kaptam:

	4.osztály			8.osztály		
	fiúk	lányok	összesen	fiúk	lányok	összesen
suli	7	6	13	6	8	14
isi	4	3	7	-	2	2
börtön	-	-	-	4	2	6
állatkert	-	-	-	2	2	4
tóparti szálló	-	-	-	2	1	3

Vizsgálódásaim során megpróbáltam keresztmetszetet kapni arról, vajon szétválasztható-e a diáknyelvi szavak használata a nemek szerint. Megállapítható, hogy a fiúk és a lányok általánosságban egyformán használják a diáknyelvet, viszont bizonyos szavaknál különbség mutatkozik. Pl. a sovány szóra a 8.-osoknál mind a 8 lány írt más kifejezést, a 8 fiú közül viszont csak 1, vagy az egyesre 7 lány használt más kifejezést, és csak 4 fiú. Mindebből jól kiolvasható a tanulók, illetve a fiúk és a lányok érdeklődési köre.

A felmérés alapján erőteljesen kidomborodik, hogy a tanulók nem olvasnak szépirodalmat, esetleg egy-két fiatalnak szóló újságot böngésznek át, és a tv-ben is olyan műsorokat néznek, amelyekben túlsúlyban van az erőszak, a brutalitás és a trágár beszéd. Mindennek hatása tükröződik a diákok szóhasználatában is. Pl. a kérdőíven szereplő társalgási szituációkra ilyen párbeszédet írtak:

- Szasz, te köcsög!
- Ne ugass, mer' beverem a szádat, hogy kiköpöd a fogad!

A két csoport nyelveze között megfigyelhető az a tendencia is, hogy a 8.-osok beszédstílusa vulgárisabb, mint a 4.-eseké. A nemek közötti megoszlásánál viszont csupán egy hajszálnyi különbség tapasztalható a fiúk javára.

Már a dolgozat elején utaltam az osztályok kis létszámára. Épp ezért messzemenő következtetéseket nem vonhatok le a kapott adatokból, sőt bizonyos esetekben nem is kaptam kielégítő választ a kérdésekre, ezért érdemes lenne a kutatást tovább folytatni és az adatokat más csoportokéval összehasonlítani.

A kérdőívek csak a pillanatnyi állapotot tükrözik. Hogy mennyire lesznek tartósak az új diáknyelvi szavak, nem tudhatjuk, hiszen a nyelv öntörvényű.

Irodalom

- Helle Eleonóra: A debreceni diáknyelv szótára. (Szakdolgozat), Debrecen, 1992.
Matijevics Lajos: A vajdasági magyar diáknyelv, Újvidék, az Újvidéki Egyetem Bölcsészettudományi Karának Magyar Nyelvi és Irodalmi Tanszéke, 1972.
Molnár Csikós László: A vajdasági magyar diáknyelv napjainkban. = Nyelvismeret I., Újvidék, 2002.